

ELŐTÉRBE A HORVÁT KÉRDÉS

Jugoszlávia belpolitikai élete 1936 március 1 — szeptember 30 között; a skupStinai merénylet; Zivkovic bukása; a kormány veresége a szenátusban; törvénszegés; a horvát zavarok; Macek és a szerb ellenzék meddő tárgyalásai; Macek követelései; a szerb mesterkedés; a szerb ellenzék nehéz helyzete; Macek szenzációs kijelentései; Zivkovic újra szervezi a diktatúrasokat; fűző Jefticcel; a párt kilátásai; a kormánypárt megalakulása; Palic öröksége; a szlovén és muzulmán barátság teherétélei; a vajdasági mozgalom; a szerb ellenzék meghasonlása; a moravai választások jelentősége; Macek népszerűsége; a horvát egység megszervezése; Macek és a kormány várható tárgyalásai; ellenmondó kormány-nyilatkozatok; Pribicevic Svetozar.

EZERKILENC SZÁZHARMINCHAT március hatodikán a skupStina dühös obstrukcióba fulladt költségvetési vitájába három revolverlövés dörrent belé. Amautovic Damján jefticiánus képviselő adta le a lövéseket Stojadinovic miniszterelnökre. A golyók célt tévesztettek és amint a nem sikerült merényletek általában, ez a merénylet is a kiszemelt áldozatnak használt. Azóta az államvédelmi bíróság letárgyalta a merényletet. Amautovicot 15, Stojadinovic Dragisa, Trbic és Milovanovic képviselőket 5,4, illetőleg 1½ évi börtönre ítélte el. Megállapítást nyert, hogy Jeftic végsőig elkeseredett hívei hetek óta véres leszámolással fenyegetőztek. Szerintük a Stojadinovic-kormány Jugoszlávia állami és nemzeti egységét, veszedelmezettette, tehát bármily eszközzel is eltávolítandó. Az elítélt képviselők egész magatartásukkal tette elkövetésére biztatták a merénylőt. Céljuk az volt, hogy a premier holttestén át helyreállítsák a diktatúrát. A merényletet jól rendezték meg; Amautovic a premier külügyi expozéja alatt az egész belgrádi diplomáciai kar jelenlétében irányította revolverét Jugoszlávia miniszterelnökére.

Nem volt bizonyítható, de mindenki meg volt róla győződve, hogy a merénylet hátterében Jeftic volt miniszterelnök állott és nem lehetett tőle messze a Fehér Kéz és elnöke, Zivkovic tábornok, aki sógora Jefticnek. Zivkovic tábornok tagja volt ugyan a Stojadinovic-kormánynak, de már elég nyíltan szemben állott vele. A skupStinai ellenzék a költségvetési vita alatt meleg ovációban részesítette a tábornokot, aki úgy látszik a merénylet sikere esetén átvette volna a diktatort hatalmat. Amautovic balsikere után Pál herceg és a premier megragadták az alkalmat, hogy megbuktassák Zivkovicot.

Március 8-án délben Stojadinovic váratlanul beadta a kormány lemondását azzal az indokolással, hogy a merénylet után a kormány szükségesnek érzi a bizalmi kérdés felvetését. A két ház elnökének meghallgatása után a régenstanács újra Stojadinovicot bízta meg kormányalakítással és az új kormány este nyolc órakor már le is tette az esküt. Az új kormány nagyjában azonos volt a régivel. Távozott a horvát MiSkulin igazságügyminiszter és tárcáját átvette a szerb Cvetkovic szociálpolitikai miniszter, aki régi tárcáját is megtartotta.¹ Ellenben a testnevelési tárcát, melyet ideiglenesen Cvetkovic látott el,

¹ Aug. 17-én igazságügyminiszterré a szerb dr. Subotic Nikola volt miniszter neveztetett ki.

a horvát dr. Rogic József kormánypárti képviselő kapta meg. Mint tárcanélküli miniszter belépett a kormányba a szerb Gjorgjevic Vojislav, az ellenzékétől elszakadt tíztagú Nemzeti Parasztklub képviselőletéből. Ezeknek a változásoknak nem volt komolyabb jelentőségük. Jelentősége csak annak volt, hogy Zivkovic tábornok kimaradt az új kormányból. A hadügyi tárcát Maric Ljubomir tábornok vezérkari főnök vette át.

A diktatúra atyjának és másfél évtizeden át Sándor király legbizalmasabb emberének bukása az egész országban mély benyomást tett. Senki sem tudta elképzelni, hogy az 57 éves tábornok belenyugszik bukásába. Akár örült neki, akár félt tőle, mindenki biztosra vette, hogy az 1903-i királygyilkosság egyik hőse és azóta minden konspiráció feje, rövidesen meg fogja kísérlem a hatalom visszaszerzését.

Egyelőre azonban a kormány helyzete megerősödött. A skupstina a költségvetést az ellenzék távollétében megszavazta. A szenátusban, ahol Uzunovic volt miniszterelnök hívei többségben voltak, a dolog nem ment simán. Vehemens támadások hangzottak el a kormány ellen, különösen a horvátországi szerb Banjanin Jovo helyettes régens részéről. Banjanin azzal vádolta a kormányt, hogy kaotikus állapotokat teremtett. Horvátországban meggyalázzák az állami zászlót, nyíltan elszakadásra izgatnak és a kormány rendteremtés helyett maga sem tartja tiszteletben az állami és nemzeti egység elvét. Végül is a szenátus 41 szavazattal 37 ellenében a költségvetést ugyan megszavazta, de a költségvetésbe felvett politikai felhatalmazásokat részben törölte, részben megváltoztatta. A legfontosabb változtatás az volt, hogy a kormány tartozik a gyülekezési és sajtójogi reformot 1936 október i-ig, az új választójogot 1937 április 11-ig meghozni.

Az alkotmány szerint a kormánynak vagy el kellett fogadnia és a skupstinával elfogadtatnia a szenátus változtatásait, vagy azonnal kiírnia a skupstinai választásokat. A választások a kormányra nézve kedvezőtlenül végződhetek volna, tehát a skupstinával elfogadtatták a szenátus határozatait (március 31). Azután elnapolták a törvényhozást és az alkotmányban előírt őszi ülésszak kezdetéig (október 20) nem hívták össze. Ezzel nyilvánvaló törvényszegést követtek el, mert a gyülekezési és sajtójogot október i-ig nem hozták meg.

A HORVÁT KÉRDÉS megoldására a parlamenti válság egész ideje alatt nem történt komoly lépés. Pedig Zágrábban a radikalizálódás tünetei mutatkoztak. 1936 február 28-án a Starcevic-ünnep véres zavargássá fajult. A likai felkelés egy részese, Jávor kereskedő, börtönében elhunyt. Zágrábi temetése nagy nemzeti tüntetéssé lett és utána megint véres rendbontás volt. Majd az egyetemi ifjúság lépett sztrájkba.

Április folyamán az ellenzékbe szorult diktatúra terrorcsapatai kezdtek garázdálkodni. Egy gyilkosságért tíz évet ült cetnik minden ok nélkül lelőtte Brkljacic volt horvát parasztpárti képviselőt. Azután Zágráb vidékén oly kihívóan léptek fel a cetnikek a parasztok ellen, hogy ez végül is a kerestineci vérengzéshez vezetett, melyben a parasztok 9 cetniket agyonverték. Ebbe a szávai bán belebukott.

A kormány a hosszú parlamenti szünet alatt valamennyire megfékezte a levitézlett diktatúra szabadcsapatait. Utasította a vidéki közegeket, hogy a horvát nacionalizmus megnyilvánulásait elnézéssel kezeljék. Macek sem helyeselte a fölösleges vérontást. Neki egységes és fegyelmezett nemzetre van szüksége. A diktatúrák fokozott háttérbe szorulása is megnyugtatólag hatott a horvát kedélyekre, így aztán a véres tavaszt csendesebb nyár követte.

A békésebb hangulat különösen alkalmas lett volna a parasztdemokrata koalíció (Macek és Pribicevic hívei) és a parlamenten kívüli szerb ellenzék (Davidovic demokratai, Jovanovic Joca földművesei, Stanojevic radikálisai) komoly egyezkedésére. A Jeftic-választások lezajlása óta (1935 május 5) tárgyalgattak is egymással Macek és a szerb ellenzék, de sehogy sem tudtak zöld ágra vergődni.

Ennek különböző okai vannak. Macek bár hajlandó a horvát kérdést Jugoszlávia keretében megoldani, a horvát nemzet önrendelkezési jogát biztosítani kívánja. Meg akarja azt is pontosan állapítani, hogy melyek Jugoszlávián belül Horvátország határai. Odáig nem jutottak el a tárgyalások, hogy pontosan megállapította volna jogi követeléseit, de minden jel szerint a király személyének és a külügyeknek közösségén kívül aligha hajlandó többet elismerni. A szerb ellenzék kevés garanciát lát, hogy egy ily szervezetű állam tartósan fennmaradjon. Hajlandók Horvátországnak bizonyos autonómiát adni, mely azonban, úgy látszik, nem érné el a magyar idők horvát autonómiáját.

A modus procedendi Macek szerint az volna, hogy a skupstina feloszlásával konstituantét választanának és ez hozná meg Jugoszlávia új alkotmányát. A Sándor király által oktrojált 1931-i alkotmányt nem ismeri el. A konstituante csak olyan alkotmányt hozhatna, melyet megszavaz mind a szerb, mind a horvát, mind a szlovén képviselők többsége. Arra a kérdésre, mi történnék, ha a konstituante nem tudna ilyen alkotmányt hozni, eddig a nyilvánosság előtt Macek nem felelt. A szerb demokraták az érvényben lévő 1931-i alkotmányban előírt módon hajlandók az alkotmányreformot meghozni. Miután ez az állami és nemzeti egység alapján áll, világos, hogy a horvát kívánások csak igen szerény mértékben volnának honorálhatók. A szerb földművesek elfogadnák az új konstituantét, ha a királyi ház és az állam határainak kérdése eleve kivétnék az alkotmányozó nemzetgyűlés kompetenciájából. A radikálisok határozottan visszautasították azt, hogy csak olyan alkotmány bírjon érvénnyel, melyet mindhárom délszláv nemzet képviselőinek többsége külön-külön megszavaz.

Miután ily módon nem sikerült az egyezkedés, a szerb ellenzék különböző indítványokkal próbálta a nehézségeket megkerülni. A szerb ellenzék tisztában volt vele, hogy ha Maceket valahogyan szállítani tudná Belgrádnak, akkor uralomra jutna. Valahogyan rá kellene Maceket venni, hogy ideiglenesen vállaljon részt a kormányzásban. Az egyik formula az volt: egy demokratikus kormány megalakulása a legjobb garanciája annak, hogy a horvát kérdés meg legyen oldva. Vagy egy másik formula: most a szociális kérdések a sürgősek. A nép igazi képviselőinek kell kezükbe venniök a közhatalmat, hogy a gazda-

sági válság megoldassék. A többi kérdésre azután kerül a sor. Vagy: nem lehet a horvát kérdést most egyszerre megoldani. Át kell venni a hatalmat, aztán fokozatosan megvalósítani a horvát követeléseket. Vagy: egyelőre ki kell küszöbölni mindazt, amiben nem tudnak megegyezni. Azon az alapon, amiben meg tudnak egyezni, vegyék át a hatalmat, a többi kérdést majd idő és alkalom szerint oldják meg.

A szerb ellenzék elég nehéz helyzetben volt. Híveikben a Macekkel való választási szövetezéssel s azután a hosszú titokzatos tárgyalásokkal azt az illúziót keltették, hogy a megegyezés küszöbön áll és csak ők képesek ezt létre hozni. Nekik azonban szerb híveik, sőt többnyire csak szerbiai híveik vannak, akiknek, ha a diktatúra által sárba tiport szabadságjogok teljes helyreállítását követelik is, nem sok érzékük van a horvát kérdés megértéséhez. A méltányosan gondolkodó szerb polgár hajlandó mindazt megadni a horvátnak, amit magának igényel, de sehogy sem érti meg, hogy a horvátnak ezenfelül nemzeti követelésesei vannak. A szerb ellenzék választóira való tekintettel sem nagyon angazsálhatta magát a horvát kérdésben. De nem angazsálhatta magát azért sem, mert számolnia kellett Pál herceggel, akit esküje köt az 1931-es alkotmányhoz és esküjét nem hajlandó megszegni.

Macek előtt természetesen csak egy ideál lebeg: a horvát nemzet boldogulásának biztosítása. Miután nemzetével egy, nagyon jól tudja, mi forr a horvátok mihióinak lelkében. Jól tudja, hogy szívében minden horvát szeparatista, hogy az ustasa-mozgalom terjed. Naponta egész tekintélyét latba kell vetnie, hogy megtartsa nemzetét a reálpolitika útjain. Ezért nem taktikázhat és nem engedhet a horvát jogokból. Puritán önzetlenségét mély undorral tölti el a látvány, hogy a szerb ellenzék nagy része nem is palástolja, hogy nekik a hatalom a fontos, minden egyéb mellékes. Macek nem adja oda magát lépcsőnek a hatalomra törők számára.

Ezekben volt adva Macek és a szerb ellenzék tárgyalásainak fiaszója. Maceket kétségtelenül csalódások érték e tárgyalások folyamán. Meglepte az, mily keveset tanult Belgrad 18 év történetéből és annyi tragikus fordulatból. Csalódásának, elkeseredésének, de további elszántságának többször is kifejezést adott. Különösen egy a német sajtónak adott interjúja okozott nagy feltűnést. Macek itt kijelentette, hogy semmi kifogása az ellen, hogy a szabad Horvátország Jugoszlávia határain belül valósuljon meg, de a szerb ellenzékkel folytatott tárgyalásai után alig hisz ennek lehetőségében. A szerbekkel a múltban tett szomorú tapasztalatok után szó sem lehet arról, hogy a horvát kívánságok fokozatos megvalósításának gondolatát elfogadja. Az 1931-es alkotmányt jogilag érvénytelennek tartja. A viszonyok egyre romlanak. Szerbiában és Montenegróban terjed a bolsevizmus. Horvátországban a parasztpárt ezt megakadályozza. Ha nem lesz hamarosan kibontakozás, nincs kizárva egy forradalom. A Népszövetségnek kellene revízió alá vennie a békéket és igazságot szolgáltatnia a horvátoknak. Ha háború lesz, Jugoszlávia el van veszve. A háború első napján ott állana, ahol a Monarchia állott a világháború utolsó napján. A szerbek érdeme, hogy az ifjabb horvát nemzedék Dalmáciában nem gyűlöli az olaszokat, Horvát-Szlavonországokban a magyarokat. Pál herceg

helyzete nagyon hasonlít Károly királyéhoz, aki akkor akarta a reformokat, mikor már késő volt. Addig az alkotmányra letett esküje által korlátozva érezte magát (Fränkischer Kurier, 1936 július 18).

Ez az interjú fordulópontot képez a horvát kérdés megoldása körül folyó tárgyalások történetében. Macek, ha nem is formálisan, de tényleg, szakított a szerb ellenzékkel. A szerb ellenzék ezzel elvesztette azt a reményét, hogy Stojadinovic rendszerét megbuktathassa, ami természetesen megingatta helyzetét az egész országban.

A PÁRTVISZONYOKBAN ez volta nyár folyamán a legjelentéke- nyebb változás. De voltak más számba veendő fejlemények is. Zivkovic tábornok valóban nem adta fel a játszmát. A parlament elnapo- lását követő hetekben a diktatúrák tábora egy vert hadsereg benyo- mását keltette. Kis csoportokra bomladozva vergődött és mindegyre szökdöstek át árulók a kormány táborába. A kormánynak alapos reménye volt, hogy az őszig többséget szerez a szenátusban is. Június- ban aztán megindult a diktatúrák új szervezkedése. Uzunovic a szervezkedés céljául Nisben nyíltan azt Jelölte meg, hogy késznek kell lenniök, ha a régensek hívják őket. Zivkovicék számítása az, hogy Macekkel a kormány sem fog megegyezhetni, de képtelen lesz mozgalmát letörni. Így aztán valamilyen formában ismét reájuk kerül a sor.

A július elején összeült pártkongresszus a délszláv nemzeti párt élére Zivkovic tábornokot állította. Az eddigi pártelnök, Uzunovic, dohogva vonult vissza a tiszteletbeli elnöki székbe. A párthoz 36 kép- viselő csatlakozott. A párt azonban arra törekedett, hogy a parla- ment valamennyi ellenzéki tagját megnyerje, vagy legalább blokkot alakítson velük. Személyi ellentétek és féltékenységek miatt nehezen ment a dolog, de szeptember végén sikerült a Jeftic-csoporttal (37) némi küépések árán a fúziót létrehozni. Zivkovicék remélik, hogy az őszi ülészakra már mint 70—80 tagú párt vonulhatnak fel és a szenátusban megszerzik a többséget.

A párt kilátásait növeli a Sokolban és a Narodna Odbranában jelentkező kormányellenes hangulat. A szerb egyház feje, Vamava patriarcha, nyilvánosan tiltakozott az ellen, hogy a politikai életben a kormány mellőzi és élesen kifakadt a katolikusokkal és muzulmánok- kal paktáló rendszer ellen. Zivkovicék helyzetét javítja továbbá az a nyílt titok, hogy Stankovic és Perovic régensek velük rokonszenvez- nek, hiszen a diktatúra teremtményei^

A kormányt láthatólag idegesíti Zivkovicék mozgalma. Nem- csak a fenti okok miatt és egyáltalán nem azért, mintha a választók körében a diktatúrák szervezkedésnek visszhangja volna, hanem azért, mert a kormány jelenlegi parlamenti hívei elenyészően kevés kivétel- től eltekintve a diktatúra pártütőiből kerültek ki, akiket csak az érdek sodort az ő táborába. Ezeket az érdek máról holnapra visszavezetheti Zivkovicékhoz. A diktatúra egész tisztviselői kara a helyén van és vidéken a szerbek közt az 1931-es alkotmány alapján álló két párt határvonalai nagyon elmosódnak. A kormány, hogy csökkentse Ziv- kovic befolyását a hadseregben, valóságos irtóháborút folytat a Fehér

Kéz ellen. Az öt hadseregarancsnok közül hármat cseréltek ki és százakra megy az idő előtt nyugdíjazott magasabb tisztek száma.

Maga a kormánypart, a délszláv radikális egyesülés június elején alakult meg a miniszterelnök pártvezérsége alatt. Az ellenzéki radikális párt eredeti tervétől eltérőleg nem jelent meg a pártkongresszuson, hogy felvegye a harcot Stojadinovic-csal, amivel bevallotta gyöngeségét. Az öreg Stanojevic Aca utólag mindenkit kizárt a radikális pártból, aki a kongresszuson részt vett, de ezt már senki sem fogta fel tragikusan. A diktatúra és az azóta folyó kísérletek, úgy látszik, felőrölték a radikális párt éltereit. Aligha szolgálja ez a szerb nemzet érdekeit, hiszen a radikálisok a szerb nagyság megteremtői.

Stojadinovic és elvbarátai büszkén szokták hirdetni, hogy ők megvalósították Pasic álmát, mikor a szerbeket, a szlovéneket és a muzulmánokat egy pártban egyesítették. A szlovén klerikálisok és a bosnyák muzulmánok megnyerése valóban nagy sikere az új kormányrendszerek. Ezzel a horvátokat meglehetősen izolálták. A bosnyák muzulmánok magatartása Zágrábban súlyos gondokat okoz, hiszen a muzulmánok és a szerbek szövetségének állandósulása azt jelentené, hogy Bosznia horvát jellege elvész. A muzulmánok nem mondták meg, de a szlovének igen, hogy a negáció politikája, melyet a horvátok csekély megszakítással Jugoszlávia megalakulása óta folytatnak, nem célravezető: ezért nem mehetnek együtt velük. Aki valamit el akar érni, annak Belgrádba kell mennie és ott kell kivívnia jogait. A horvátokat és a szlovéneket ezek szerint nem elvi, hanem taktikai kérdések állították egymással szembe. Éppen ezért a helyzet máról holnapra megváltozhatik.

A kormánynak a szlovén-muzulmán barátság elég sokba kerül. A drávai banátust egészen át kellett adni Korolecnek, aki az államkasszából minél többet fordított szűkebb hazájára. A banátusban szigorúan szlovén és katolikus rezsim van és a Slovenec, KoroSec lapja, nyíltan pénzügyi önállóságot is követel. A szlovének sohasem helyeztek súlyt a formákra, de facto olyan berendezést akarnak elérni, hogy a hadügy és a külügy kivételével Laibach minden ügyét maga intézze. A muzulmánok egyrészt az agrárreform címén elvett birtokaik kárpótlásáért, másrészt a muzulmán egyház autonómiájáért hódoltak be. A kárpótlás még elég gyöngye, de egyházi téren teljes sikert értek el. A diktatúra muzulmánjait a reis-ül ulemán kezdve mind eltávolították, az egyházat Sarajevóban központosították, ez alá rendelve az ország albán és török muzulmánjait is és az egyház élére mint naib (biztos) Spaho miniszter testvére, Fehim, került.

A kormány és a szerb ellenzék egy pontban találkozik egymással: abban, hogy helytelenítik a vajdasági mozgalmat. A vajdasági szerbek megúnták azt, hogy Belgrád gazdaságilag kifossa őket. BoSkovic Duda képviselő ú. n. vajdasági frontja a tartomány többi nemzetével is hajlandó együttműködni. Ez nem szeparatista, hanem autochton mozgalom. A legrégebb szerb kultúregylet, az újvidéki Szerb Matica is egészen vajdasági vizekre evezett. Megbuktatta a Jeftic-kormány idején reáknyszerített elnökét, a centralista Stajic Urost,

támogatja Boskovicot és ami talán Belgrádnak legjobban fáj, a zágrábi egyetem vajdasági menzájára is pénzt adott. Az egész vajdasági szerbséget provokálta a dunai bán (Újvidék) az az intézkedése, hogy a bánatus hivatalos színházává a kragujevacit tette és az újvidéki szintársulatot vidéki utazó társulattá fokozta le. Érdekes tünet a bunyevácok immár tökéletes horvát orientációja. Most ünnepelték meg Szabadkán betelepedésük 250-ik évfordulóját. Az ünnepre a szerb hatóságokat meg sem hívták, ellenben Macek kiküldöttét és a többi horvát vendéget viharos lelkesedéssel fogadták.

A szerb ellenzéknek a legnagyobb baja az, hogy súlyos belső ellentétei vannak. Macek ismételten felszólította őket, álljanak koalícióba és ez az új koalíció tárgyaljon a paraszt-demokrata koalícióval. Erre azonban éppen oly kevésbé voltak képesek, mint egységes álláspontra helyezkedni a horvát kérdésben. Az állandó botránykő Jovanovic Dragoljub professzor, aki egyre nyíltabb bolsevik-agitációt folytat, anélkül hogy a földművespárt megfegyelmézné. Egy belgrádi véres sztrájk és a cetinjei bolsevik rendbontás jelzik áldásos működése útját. A moszkvai Pravda meg is dicsérte. Legújabbán ú. n. népfronti mozgalmat csinál s ez sok rövidlátó szerb politikusnak tetszik. A népfrontal, azt hiszik, háttérbe szorítják a horvát kérdést. A szocialisták egy része e mozgalom kapcsán csatlakozott a szerb ellenzékhez. Macek a népfronti mozgalmat elutasította és Jovanovic Dragoljubbal minden összekötést megszakított.

Ebben a zilált állapotban találta a szerb ellenzék az 1936 szeptember 27-én a Morava-bánatusi községi választás. A kormány célzatosan e legszerbebb bánatusban kezdte a választásokat. Még a diktatúra választójoga van érvényben nyílt szavazással, ami természetesen minden kormány kilátásait megnöveli. Stojadinovicék ügyes fogással közvetlen a választás előtt rendezték a parasztadósságok ügyét. A 25.000 dináron aluli adósságok felét törölték, 25%-ot a hitelezőknek az állam bonokban megtérít. Stojadinovic szerint ez a rendelet 800.000 parasztgazdaságot szanál, melyek hat milliárd dinárral tartoztak. Ehhez jön még a 25.000 dinárral nagyobb összeggel megterhelt birtokok ügye. Ezek egyéni elbánásban részesülnek. Arról ma senki sem beszél, mekkora összeggel terheli ez az államkasszát. Ellenben a nemzeti ajándék igen alkalmas eszköznek bizonyult a szerb parasztság megnyerésére. A moravai választások eredménye az, hogy 651 községben győzött a kormánypárt, 107 községben az ellenzék, 18 községben a pártonkívüli lista, három községben pótválasztás lesz. Nem kell azonban elfelejteni, hogy a moravai bánatus csak egy bánatus a kilenc közül, az egyetlen bánatus, melyben a lakosság majdnem tisztára pravoszláv vallású (94%). Az a beállítás, melyet magyar lapokban is lehetett olvasni, hogy Macek vereséget szenvedett volna, egészen téves, hiszen listája sem volt, egyetlen horvát sem lakván ott. Ellenben áll az, hogy a szerb ellenzék a kormánypárttal szemben megdöbbentően alul maradt. Stanojevic Aca listája megbukott lakhelyén Knjazevacon is. A premier sietett megállapítani, hogy ezután egyedül a kormánypárt jogosult a szerb nemzet nevében beszélni, mely állítás legalább is korai.

MACEK ÉS A KORMÁNY megegyezési kísérlete a közeli hónapok legfontosabb belpolitikai eseménye lesz. A kormány azért húzta alá, hogy egyedül ő képviseli a szerbséget, mert most az alkudozások terére akar lépni. Ebben az elhatározásban benne van annak elismerése is, hogy Macek annyira elvitathatatlanul vezére a horvát nemzetnek, hogy a horvát bánátusok választási eredményét meg sem kell várnia.

Macek hihetetlen népszerűségnek örvend a horvátok között és nemzete határtalanul bízik benne. Mikor a nyáron 57 éves lett, megújultak a tavalyi tüntetések mellette. Minden horvát lakosságú helyen hálaadó istentiszteletek voltak és Zágrábban teljes két óra hosszát vonultak el lakása előtt a hódoló küldöttségek. Pemar üdvözlő beszédében tízezrek ujjongása közben mondotta: „Mi nemzet vagyunk, szervezett nemzet, öntudatos horvát nemzet. Mi nem vagyunk részei semmiféle nemzetnek (értsd a délszlávnak) ... Határozz — és mi el fogunk veled bárhova menni! Szólj — és megtesszük azt, amit te parancsolsz! ... Te nem tagadtad meg soha nemzetedet, téged sem fog soha megtagadni a horvát nemzet.“

Macek és hívei arra törekszenek, hogy a horvát nemzetet minél szorosabb egységbe fűzzék. A katolikus klérussal sikerült nekik megteremtteni a teljes egyetértést. Bauer zágrábi érsek, Stepinac érseki koadjutor és Saric sarajevói érsek egyaránt politikai vezérüknek ismerték el Maceket. Nagy súlyt helyeznek arra, hogy a nemzeti mozgalom gazdasági megalapozottsággal is bírjon. Megalakult és az egész horvát területre kiterjesztette működését a Gospodarska Sloga (gazdasági egyetértés). Ez gondoskodik róla, hogy a paraszt terményeit megfelelő módon értékesítse és viszont, hogy a városi lakosság ne szenvedjen a drágaság miatt. Minden irányban sikereket tudtak elérni. A búza árát a földművelési miniszterrel szemben 80—90 dinárról 120—135 dinárra emelték. Zágrábban le tudták törni az árdrágító mézárásokat pusztán azzal a fenyegetéssel, hogy mézárskéket nyitnak. A munkásság jólétével foglalkozik a parasztpárton belül megszervezett Hrvatski Radnicki Savez (Horvát Munkásszövetség). Ez a munkabéreket szabályozza. Eszéken pl. beavatkozásával egyetértést hozott létre a munkaadók és munkások között. A Munkásszövetség a horvát területeken teljesen háttérbe szorította a diktatúra alatt a horvát nemzet megbontására szervezett és hivatalosan ma is támogatott szocialista szakszervezeteket, melyekhez a horvát munkások alig 2%-a tartozik. Az ínségesekről Macek Amerikai Alapja (Americki Fond Dr-a Maõeka) gondoskodik, melynek pénzforrásai az amerikai horvátok adományai-ból kerülnek ki. Nem akarok idealizálni. Ezek a szervek nem dolgoznak zökkenés nélkül és nem tudták eddig feladataikat mindenütt megoldani, de az élet realitásainak e bekapcsolása a hazafias mozgalomba, a horvátság összefogását megacélozta.

Amit Macek mond vagy tesz, azt a horvát nemzet mondja vagy teszi. Macek a német sajtónak adott nyilatkozata szerint mindenre készen áll. Erkölcsi kötelességének tartja a horvát kérdés megoldását elsősorban békés eszközökkel, a szerbekkel való megegyezéssel megtalálni. Elvileg mindig azon az állásponton volt, hogy azokkal egyez

meg, akik a szerbség igazi képviselői. Hogy pedig kik ezek az igazi képviselők, azt egy új, teljesen szabad választás titkos szavazással fogja kijelölni. A Jeftic-választásokat nem ismerheti el, de nem ismeri el a községi választásokat sem, hiszen a szavazás nyílt. Előzetes tárgyalásokba belebocsátkozik mindenkivel, aki némi joggal tekinthető a szerbség bizalma letéteményesének. Ezért tárgyalt a szerb ellenzékkel és ezért hajlandó tárgyalni a jelenlegi kormánypárttal is.

A kormány kezdettől fogva szkeptikus volt a Macek-szerb-ellenzéki tárgyalások eredményét illetően. Maga azonban nem kezdett tárgyalásokat. Egyrészt taktikai okokból meg akarta várni ezek eredménytelenségét. Másrészt jól tudta, hogy egyelőre csak Pál herceg kegyelméből és Jeftic árulóinak jóvoltából van hatalmon, meg akarta tehát várni azt, hogy a községi választások eredménye bizonyos erkölcsi bázist biztosítson számára. A moravai győzelem óta a kormány úgy látja, hogy eljött az ő tárgyalásainak az ideje. Macek sajtója kijelentette, hogy praeliminaris jellegű egyezkedésre készen áll, de ameddig a törvényhozási választások titkos szavazással meg nem ejtettek, végleges egyezkedő tárgyalásokról nem lehet szó.

Más kérdés az, mi lesz a kormányajánlat tartalma. Eddig a Macekkel való megegyezésről még a kormány tagjai is ellentétes nyilatkozatokat tettek. Jankovic erdészeti miniszter májusban azt mondta, ők nem mennek Kupinacra (Macek falusi lakhelye), aki egyezkedni akar, az jöjjön a skupstinába. Pár napra rá Rogic testnevelési miniszter minden faktor megegyezését követelte és azt mondta, hogy a királyi ház és az állam határai érinthetetlenek, de minden egyébről szó lehet. Két hét múlva Jankovic a kölesönös bizalom és testvéri szeretet helyreállítását tartotta fontosnak, mert akkor meg lesz oldható a horvát kérdés is. Június elején a kormánypárt kongresszusán Stojadinovic aláhúzta az egyenrangúságot és a törzsi érzelmek tiszteletét. Széles önkormányzatot helyezett kilátásba gazdasági, szociális és pénzügyi jelleggel. (Tehát nem politikaival és közjogival.) Mindezt az 1931-es alkotmány és a nemzeti egység keretei között. Két hét múlva Cvetkovic szociálpolitikai miniszter beismerte, hogy a belső egység még nincs eléggé összecementelve. Pár napra rá Rogic megismételte májusi kijelentéseit, de az állam egységét is érinthetetlennek mondta. Július végén Cvetkovic elméje megvilágosodott és kijelentette, hogy Jugoszlávia Európa egyetlen olyan állama, melynek nincsenek nehéz megoldatlan politikai kérdései. Szeptember közepén Kaludjercic postaügyi miniszter a skupstinába invitálta Maceket, hiszen csak ott lehet a horvát „törzs vagy nemzet“ jogait kivívni és megjelenése a helyzet 180 fokos elfordulását jelentené. Ugyanakkor Jankovic megint a horvátok bizalmának megnyerését tartja fontosnak. El kell mindent távolítani, ami a horvátok érzékenységét bántja, akkor meglesz a megoldás is. Különben szerinte a horvát helyzet 1918 óta nem volt olyan kedvező mint most és ez Stojadinovic érdeme.

Szándékosan mellőzzük a nem felelős helyekről jött nyilatkozatokat. A kormánypárti képviselők és szenátorok kevesebb féket raktak a nyelvükre, mint a miniszterek. A sok össze-vissza beszédből pozitívum az, hogy a kormány egy az 1931-es alkotmány keretei közt

mozgó megoldási formulát keres és hajlandó a jelenlegi bánátusoknak bizonyos autonómiát adni. Ez olyan messze áll a horvát követelésektől, hogy szinte elképzelhetetlen a megegyezés.

PRIBIÓEVIC SVETOZAR nekrológiájával zárjuk le szemlénket. A Prága melletti Podoly-szanatóriumban élete 61-ik évében szeptember 17-én hunyt el. A pakraci, majd a karlócai szerb tanítóképző tanára 1902-ben lépett a politika porondjára mint a zágrábi szerb lap, a Srbo-bran (szerbet védő) szerkesztője. Ettől az időtől kezdve a nagyszerb gondolatnak ő volt Horvátországban a legelszántabb képviselője. 1906-ban a horvát-szerb koalíció tagjaként bekerült a horvát száborba és a magyar országgyűlésbe. A koalíció a horvát-szerb nemzeti egységet hirdette. Az egység elismerésének Pribióevic részéről mindenesetre csak taktikai jellege volt. Így lehetett a horvát intelligenciát megnyerni céljainak. Supilo félretolása után ő lett a koalíció igazi vezérévé. Politikai működéséért időnként üldöztetéseknek volt kitéve, de a horvát ügyekben mindig tájékozatlan magyar államférfiak jóvoltából hamarosan visszaszerezte befolyását. A világháború végén az ő indítványára mondta ki a szábor az elszakadást Magyarországtól és ő hajszolta keresztül a zágrábi Nemzeti Tanácsban az egyesülést Szerbiával. Belgrád nagy szerb, centralista, horvátellenes politikájának ő volt Horvátországban a legfőbb exponense. Törekvése az volt, amint maga mondotta, hogy a horvátokat a mákszemnél is kisebbekké tegye. 1925-ig ismételten belügy- és közoktatásügyi miniszter volt. Sándor király uralkodási módszerei azonban kezdettől fogva elégedetlenséggel töltötték el. A legautokratább miniszter nehezen tűrte a királyi autokráciát. Reá kellett arra is jönnie, hogy Belgrád őt ugyan felhasználja a horvátok ellen, de mint nem-szerbiait, svábának tartja, akire nem lehet rábízni az állam sorsát. Bukása és Rádió bukása után a két régi ellenfél összefogott és a belgrádi skupátinában elkeseredett harcot kezdett a balkáni kormányzat ellen. Jött a Rádió-gyilkosság, majd a diktatúra és Sándor király bebörtönöztette Pribicevicet. Két évig volt bezárva vizsgálat és ítélet nélkül. Masaryk közbenjárása szabadította ki. Azóta emigrációban élt. Hatalmas francia könyvet írt Sándor király ellen és otthoni híveivel együtt kitartott Macek oldalán a horvát ügy mellett.

Pribióevic a magyar nemzetnek konok ellensége volt és oroszlan-része van abban, hogy a horvát nemzet mai tragikus helyzetébe jutott. Harci eszközeiben nem válogatott; gyűlölni jobban tudott mint szeretni. De elveicrt önzetlenül harcolt. Tisztakezű ember volt. Az isteni gondviselés kifürkészhetetlen akaratából a nagyszerb eszme bajnoka a horvát ügyért halt meg száműzetésben, Jugoszlávia egyik megteremtője külföldön keresett menedéket azon államhatalom elől, mely nélküle aligha jött volna létre. Életsorsa nincs nagyság és tragikum nélkül.

BAJZA JÓZSEF